

AMERYKAŃSKI FARMER ŻYJE NIE TYLKO Z ROLNICTWA

**Dr Hilde Weber (NRF), Der Farmer lebt
nicht allein von der Landwirtschaft,
Agrarwirtschaft, nr. 11/1957.**

Statystyka amerykańska dotycząca dochodu ludności żyjącej z rolnictwa pomijała dotychczas fakt, że farmerzy mają znaczne dochody uboczne, pozarolnicze, w formie rent, odsetków od kapitałów czy zarobków za pracę poza

własnym gospodarstwem. Dodatkowe dochody wpływają na to, że sytuacja materialna wielu rodzin rolniczych jest lepsza niż można by o tym sądzić na podstawie danych o dochodach wyłącznie z rolnictwa. Dodatkowe dochody

Tabela 1

Docho dy farmerów w USA w latach 1940-1955

Rok	Docho dy z rolnictwa			Docho dy netto ludności rolniczej		Ludność rolnicza tys. osób	Docho dy netto na głowę ludności rolniczej dol.
	docho dy brutto	wydatki	docho dy netto	spoza rolnictwa	ze wszystkich źródeł		
	mln. dol.						
1940	11 319	6 749	4 570	2 700	7 999	30 547	262
1941	14 248	7 675	6 573	3 100	10 555	30 273	349
1942	19 866	9 942	9 924	3 800	14 874	29 234	509
1943	23 309	11 487	11 822	4 200	17 448	26 681	654
1944	24 002	12 195	11 807	4 400	17 752	25 495	696
1945	25 333	12 922	12 411	4 200	18 221	25 295	720
1946	29 247	14 324	14 923	4 300	21 021	26 483	793
1947	32 289	16 831	15 458	4 900	22 283	27 124	822
1948	36 338	18 643	17 695	5 100	24 804	25 903	953
1949	30 775	17 909	12 866	5 200	19 851	25 954	765
1950	32 964	19 248	13 716	5 300	20 759	25 058	828
1951	38 369	22 258	16 111	5 600	23 603	24 160	977
1952	37 596	22 476	15 120	6 100	24 144	24 283	953
1953	34 509	21 246	13 263	6 000	21 094	22 679	930
1954	33 929	21 442	12 487	5 700	19 939	22 929	911
1955	33 279	21 599	11 680	6 100	19 529	22 158	881
przeciętna z lat							
1910—14	7 728	3 789	3 939	●	●	32 197	●
1935—39	10 659	5 744	4 915	2 320	7 891	31 396	251
1947—49	33 134	17 794	15 339	5 066	22 312	26 327	848

ratują budżet rodzinny w okresach kiedy sytuacja rolników jest niepomyślna (tak jest np. od 1951 r. do chwili obecnej). Obecnie np. przeciętny ogólny dochód rodziny rolniczej opiera się w $\frac{1}{3}$ na wpływach spoza rolnictwa, gdy w latach 1935/50 — tylko w $\frac{1}{4}$. Obie jednak te wielkości $\frac{1}{3}$ czy też $\frac{1}{4}$ są tak duże, że wskazują na poważną niezgodność rzeczywistości z ekonomicznym obrazem rolnictwa wytworzonym na podstawie dotychczasowych materiałów statystycznych.

Okazało się także, że przy różnych obliczeniach nie brano pod uwagę, wychodźstwa ludzi ze wsi. Jeśli uwzględ-

nia się fakt, że od 1951 r. — ze wsi odeszło więcej niż 8% ludności — to okaże się, że dochody pozarolnicze na głowę ludności wzrosły o wiele więcej, a nadto ogólny dochód rolniczy netto o wiele mniej obniżył się, niż to wykazywano nie uwzględniając odpływu ludności z rolnictwa.

Wzrost dochodów, wynikający z uwzględnienia dochodów spoza rolnictwa, nie jest jednak równomierny dla wszystkich farmerów i dlatego dla prawidłowej oceny sytuacji niezbędne jest przesłedzenie tego zjawiska w poszczególnych klasach dochodowości.

Tabela 2

Farma jako źródło dochodów rodzin rolniczych

Wysokość dochodu rodziny (w dol.)	Farma jako źródło dochodów			Farmy nie-dające się sklasyfikować
	w 100%	więcej niż 50%	mniej niż 50%	
poniżej 1 000	43,9	28,4	23,2	4,5
1 000—1 999	37,6	27,2	31,5	3,7
2 000—2 999	32,5	25,6	37,9	4,0
3 000—4 999	31,0	27,9	38,3	2,8
5 000—6 999	30,9	26,0	38,5	4,6
7 000—9 999	32,9	36,1	24,9	6,1
10 000—i więcej	40,3	31,5	23,5	4,7
Ogółem	33,0	27,1	30,2	4,7

Tabela 3

Przeciętne dochody z farmy i spoza farmy w 1949 r.

Klasy ekonomiczne ^a	Odsetek farm	Przeciętny dochód netto z farmy	Przeciętny dochód spoza farmy	Przeciętny dochód ze wszystkich źródeł
Ogółem	100,0	2 221	1 075	3 296
Farmy o wysokiej produkcji (klasy I—IV)	38,8	4 027	769	4 796
Farmy o niskiej produkcji (pozostałe klasy)	60,2	1 021	1 279	2 300
Farmy towarowe	68,9	2 822	740	3 562
Klasa I (więcej niż 25 000 dol.)	1,9	13 486	1 320	14 806
Klasa II (10 000—24 999 dol.)	7,1	6 087	870	6 957
Klasa III (5 000—9 999 dol.)	13,1	3 780	670	4 450
Klasa IV (2 500—4 999 dol.)	16,1	2 337	750	5 087
Klasa V (1 200—2 499 dol.)	16,8	1 467	920	2 387
Klasa VI (250—1 199 dol.)	13,3	974	425	1 399
Pozostałe farmy (mniej niż 250 dol.)	31,1	784	1 878	2 662
Gospodarstwa pomocnicze	11,9	921	1 960	2 881
Gospodar. drobnych dzierżawców	19,2	695	1 825	2 520

^a podział według wysokości wpływów z produkcji towarowej

Jak się okazuje, tylko 38% farmerów uzyskuje dochód wyłącznie z rolnictwa. Tylko w stosunku do nich w pełni odnosi się dotychczasowa poli-

tyka rolna rządu, która została opracowana właśnie przy założeniu, że rolnictwo jest jedynym źródłem dochodu farmerów.

Zaskakujący jest fakt, że w najniższej klasie dochodowości w najmniejszym stopniu rozpowszechnione jest zdobywanie dodatkowych zarobków poza rolnictwem. W wyższych klasach farmerzy w większym stopniu korzystają z dochodów pozarolniczych. Dopiero znowu dwie najwyższe klasy — bardziej jednolicie otrzymują dochody wyłącznie z rolnictwa z tym jednak, że właściciele majątków z klas najwyższych bardzo luźno związani są z rolnictwem.

Byłoby niezmiernie istotne wiedzieć nie tylko jak bardzo rozpowszechnione są dochody nierolnicze, ale jak wysokie są te dodatkowe dochody. Takiej statystyki niestety nie ma w USA. Są jedynie globalne dane o wpływach spoza rolnictwa dla poszczególnych klas dochodowości. Można więc na tej zasadzie obliczyć tylko przeciętne. Wadą takich obliczeń jest to, że przeciętna ta obejmuje zarówno farmerów korzystających z dodatkowych dochodów jak i farmerów posiadających wyłącznie dochód z rolnictwa.

PODZIAŁ DOCHODÓW

Podział farmerów na klasy ekonomiczne dokonany został w oparciu o wysokość przychodów ze sprzedaży. Wskaźnik ten stał się w USA niezwykle ważnym czynnikiem dla oceny sytuacji ekonomicznej poszczególnych grup far-

merów, chociaż jak to okazało się z wielu badań nie zawsze jest to słuszne. Wszyscy jednak są zgodni co do tego, że przynajmniej w Ameryce jest to lepszy wskaźnik niż wielkość gospodarstwa.

Tabela 4

Dochód rolniczy i pozarolniczy w 1949 r.

Klasy ekonomiczne	Ilość gospodarstw		Dochód netto z farmy		Dochód netto spoza farmy		Ogólny dochód z rolnictwa i spoza rolnictwa	
	tys.	%	mln dol.	%	mln dol.	%	mln dol.	%
Klasa I	103,2	1,9	1 392	11,8	136	2,3	1 528	8,6
Klasa II	381,2	7,1	2 320	19,6	332	5,6	2 652	14,9
Klasa III	721,2	13,4	2 726	23,1	483	8,2	3 209	18,1
Klasa IV	882,3	16,4	2 062	17,4	662	11,3	2 724	15,4
Klasa V	901,3	16,8	1 322	11,2	829	14,1	2 151	12,2
Klasa VI	717,2	13,3	699	5,9	305	3,2	1 003	5,7
Gospodarstwa pomocnicze	639,2	11,9	589	4,9	1 253	21,3	1 842	10,4
Gospodarstwa drobnych dzierżawców	1 029,4	19,2	715	6,1	1 878	32,0	2 594	14,7
Ogółem	5 375	100,0	11 825	100,0	5 878	100,0	17 703	100,0

Tablica 3 ukazuje z całą wyrazistością jak bardzo mylne może być wyciąganie wniosków w oparciu o przeciętne.

Przeciętny dochód z rolnictwa dla wszystkich farm, wynoszący 2221 dol., nie mówi właściwie nic o sytuacji w poszczególnych klasach ekonomicznych. Przyjmując bowiem wskaźnik ten dla oceny sytuacji dochodowej farmerów należałoby uznać, że farmer tym gorzej stoi im mniejsze są jego przychody ze sprzedaży produktów rolnych. Nadto należałoby przyjąć, że sytuacja w zakresie dochodów jest niepomysłna u wszystkich farmerów, których przychody kształtują się poniżej 1200 dol. — a więc 44% ogółu farmerów.

Przy uwzględnieniu jednak dochodu pozarolniczego obraz znacznie się zmienia i trudna sytuacja gospodarcza dotyczy głównie farmerów klasy VI, czyli że w biedzie żyje tylko część właścicieli gospodarstw drobnych.

Wszystkie pozostałe grupy mają dochód globalny wyższy od przeciętnej wynoszącej 2221 dol. Dotyczy to również 1,6 mln. właścicieli gospodarstw pomocniczych i drobnych dzierżawców, którzy są tylko częściowo zatrudnieni w rolnictwie, a których sytuacja ekonomiczna jest w rzeczywistości lepsza od sytuacji farmerów niższych klas ekonomicznych.

Dochody pozarolnicze, obok faktu polepszenia sytuacji ekonomicznej farmerów — mają także wpływ na niwelowanie różnic w dochodach poszczególnych grup. Tak, np. udział klasy najwyższej w rolniczym dochodzie netto wynosi 11,8%, a w dochodzie globalnym uwzględniającym dochody spoza rolnictwa tylko 8%. Natomiast właściciele gospodarstw pomocniczych w dochodzie z rolnictwa uczestniczą tylko w 5%, a w ogólnym dochodzie w 10,4%.

Natomiast prawie niezmienny pozostaje udział drobnotowarowych farmerów klasy VI. Sytuacja farmerów tej klasy jest szczególnie niekorzystna. Stanowią one 13,3% ogółu farmerów, a ich udział w dochodzie rolnym stanowi 4,9% — zaś w ogólnym dochodzie — 5,7%. Farmerzy tej klasy żyją w zasadzie na granicy ekonomicznego mi-

nimum. Należą tu głównie farmerzy, którzy nie mogą znaleźć w pobliżu miejsca zamieszkania dodatkowego zajęcia, albo których gospodarstwo jest dostatecznie duże, by w pełni zatrudnić wszystkich w nim żyjących, ale przy tym w małym stopniu zracjonalizowane i w dużym jeszcze stopniu produkujące na własne spożycie. Są też tu takie gospodarstwa, które są w zbyt małym stopniu zmechanizowane i nie pozwalają na zwolnienie kogokolwiek dla przyjęcia pracy poza rolnictwem.

Zdaniem ekonomistów rolnych USA, jedyną drogą dla zlikwidowania niepożytecznej sytuacji ekonomicznej klasy VI — jest dokonanie zmian w strukturze agrarnej Stanów Zjednoczonych — poprzez łączenie gospodarstw małych i tą drogą zwalnianie zbędnych ludzi z rolnictwa.

WYSOKOŚĆ DOCHODÓW I ODPLYW LUDNOŚCI Z ROLNICTWA

Zdaniem ekspertów amerykańskich nigdy nie uda się w USA zlikwidować grupy stosunkowo biednych farmerów. Istnieje jednak szansa, że postęp techniczny i zmiana organizacji produkcji wpłyną na poważne zmniejszenie się grupy farmerów o niskich dochodach. Jeden ze sposobów polepszenia sytuacji małych farmerów widzą właśnie w łączeniu dochodu rolniczego z pracą dodatkową. Oczywiście nie jest to jedyny sposób dopasowania się do zmniejszającej się sytuacji. Inną ważną drogą jest całkowita zmiana zawodu z rolniczego na nierolniczy i wychodźstwo ze wsi.

W USA udało się ustalić korelację między rejonami względnej nędzy i rejonami zwiększonego wychodźstwa ze wsi. Nie było tak jedynie w latach trzydziestych, kiedy warunki kryzysowe poważnie utrudniły wychodźstwo ze wsi. W późniejszych okresach, w których rozwój ogólnej koniunktury przyspieszył proces odchodzenia z rolnictwa — najwyższe tempo zanotowano właśnie w rejonach „względnej nędzy”. Są one skoncentrowane na południu i na południowym wschodzie kraju. W skali USA w latach 1940—50 ludność rolnicza zmniejszyła się o 23,7% przy czym w rejonach o średnim i wysokim dochodzie w granicach 21,4% — a w rejonach o niskim dochodzie w granicach do 28%.

Ciągle jeszcze problem likwidacji biedy w tych rejonach nie doczekał się rozwiązania. Mimo odchodzenia ludzi z rolnictwa i mimo faktu, że zapotrzebo-

wanie na siłę roboczą w zawodach pozarolniczych jest wysokie i że dodatkowe siły robocze dla przemysłu w latach 1940—50 w 25% pochodziły ze stanów południowych, ciągle jeszcze dochody podstawowej masy ludności rolniczej są w tej części kraju bardzo niskie.

Stany południowe nie tylko wykazują największą ilość farmerów o niskich dochodach, ale są jednocześnie terenami o największym procencie ludności rolniczej.

Z ogólnej ilości 5,3 mln farmerów dochody mniejsze niż 1000 dol. wykazuje około 1,4 mln, z tego 1 milion pochodzi ze stanów południowych. Np. w delcie Missisipi (nie cały jeden stan) żyje tylu farmerów z dochodem do 1000 dol. — ilu łącznie jest ich w 10 innych stanach Oregon, Kalifornia, Idaho, Utah, Nevada, Arizona, Nowy Meksyk, Colorado, Wyoming i Montana.

Dotychczas przynajmniej w oficjalnych publikacjach amerykańskich starano się nie zauważać faktu zbieżności rejonów stosunkowej nędzy z rejonami najgęstszego zaludnienia ludnością murzyńską.

Ponieważ, jak to wykazały badania socjologiczne w USA, wychodźstwo ze wsi jest nie tylko funkcją dochodów ale także poziomowi wykształcenia, ujawnia się tu z całą ostrością dyskryminacja rasy czarnej, której ruchliwość społeczna na skutek niskiego poziomu wykształcenia jest bez porównania mniejsza od ruchliwości społecznej ludzi białych.

Również mniejsza jest tu na południu, wśród murzyńskiej ludności rolniczej w porównaniu z ludnością rolniczą pochodzenia europejskiego, umiejętność polepszenia swojej sytuacji ekonomicznej poprzez zdobywanie ubocznych zarobków.

Istnieją także regionalne różnice między murzyńską ludnością rolniczą z południa i północy, w tym sensie, że ludność murzyńska na północy osiąga wyższe dochody i żyje dostatniej. Trzeba jednak uwzględnić fakt, że spośród 3 milionów farmerów murzyńskich na południu żyje 2,9 miliona. Tak więc sytuacja Murzynów na południu jest decydująca dla całej ludności murzyńskiej.

Najniższy poziom dochodów jest szczególnie powszechny wśród grupy drobnych dzierżawców oraz rolników prowadzących gospodarke naturalną lub w bardzo niewielkim stopniu produkujących na rynek. W gospodarstwach tych nakład kapitałów na jednego pracującego jest szczególnie niski.

Problem ten został opisany przez E. O. Neady w książce „Economics of Agricultural Production and Resource

USA 1952”. Według jego opinii na południu trzeba polepszyć strukturę agrarną, likwidując zupełnie nieekonomiczne małe gospodarstwa, powiększając rozmiary innych gospodarstw i stwarzając im lepsze warunki gospodarowania, zastępując pracę ręczną pracą maszyn. Drobnyim dzierżawcom i rolnikom gospodarującym jeszcze w prymitywny sposób należy umożliwić przejście do pracy w zawodach poza rolniczych i w ten sposób powiększenie dochodów.

Takie rozwiązanie jest nieodzowne nie tylko na południu, ale też i w okręgach górzystych, rozciągających się aż do południowego rejonu kukurydzianego oraz w innych rejonach rolniczych, w których występują niskie dochody i niska jest wydajność pracy na jednego pracującego.

Uważa się, że tak należy zsynchronizować pracę w rolnictwie z uboczną pracą poza rolnictwem, aby we wszystkich rejonach można było osiągać mniej więcej wyrównaną wydajność pracy i dochody farmerów.

Opr. E. Antkowiak